

Annales

Instituti

Archaeologici

IX - 2013

Godišnjak

Instituta za

arheologiju

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Adress od the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Izvršni urednici/Desk editors

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Tehnički urednici/Technical editors

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Minichreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Prijevod na engleski/English translation

Sanjin Mihelić

Lektura/Language editor

Ivana Majer (hrvatski jezik/Croatian)
Sanjin Mihelić (engleski jezik/English)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institut of archaeology, Zagreb 2013.

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 8** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Sotin – arheološka istraživanja 2012. godine
- 12** **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2012. godine
- 20** **Tatjana Tkalčec**
Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2012. godine
- 26** **Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2012.
- 31** **Saša Kovačević**
Nova Bukovica – Sjenjak 2012.
- 35** **Daria Ložnjak Dizdar**
Medinci – Čićoka/Jablanik – zaštitna istraživanja 2012. godine
- 38** **Marko Dizdar**
Rezultati zaštitnih istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2012. godini
- 44** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Dolina – Glavičice, istraživanja 2012.
- 48** **Tajana Sekelj Ivančan**
Nastavak arheoloških istraživanja na položajima Volarski breg i Sušine kraj Virje u 2012. godini
- 55** **Marina Ugarković**
Tina Neuhauser
Stobreč 2012. – helenistički bedem
- 59** **Marina Ugarković**
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić
Tina Neuhauser
Hvar, otok Sveti Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2012.

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 8** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Sotin – archaeological investigations in 2012
- 12** **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
The results of the excavations of the Batina-Sredno site in 2012
- 20** **Tatjana Tkalčec**
Archaeological investigations at Crkvari – St. Lawrence Church in 2012
- 26** **Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod, Galovo, archaeological investigations in 2012
- 31** **Saša Kovačević**
Nova Bukovica – Sjenjak 2012.
- 35** **Daria Ložnjak Dizdar**
Medinci – Čićoka/Jablanik – rescue investigations in 2012
- 38** **Marko Dizdar**
The results of the 2012 rescue excavations of the La Tène culture cemetery in Zvonimirovo – Veliko Polje
- 44** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Dolina-Glavičice, the investigations in 2012
- 48** **Tajana Sekelj Ivančan**
Continued archaeological investigations at the positions of Volarski Breg and Sušine near Virje in 2012
- 55** **Marina Ugarković**
Tina Neuhauser
Stobreč 2012 – Hellenistic fortification
- 59** **Marina Ugarković**
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić
Tina Neuhauser
Hvar, St. Clement island, Soline Bay, archaeological investigations in 2012

64 Siniša Krznar Arheološko istraživanje lokaliteta Torčec – Cirkvišće 2012. godine	64 Siniša Krznar <i>Archaeological investigations at the site Torčec – Cirkvišće in 2012</i>
69 Marko Dizdar Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta AN 4 Poljana Križevačka 1 na trasi autoceste A12, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački	69 Marko Dizdar <i>Rescue archaeological excavations of the AS 4 Poljana Križevačka 1 site on the route of the A12 motorway, section Gradec-Kloštar Vojakovački</i>
76 Tatjana Tkalčec Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec–Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola	76 Tatjana Tkalčec <i>The late mediaeval settlement Buzadovec – Vojvodice (AS 3) on the route of the A12 motorway Sveta Helena – GP Gola</i>
<p>88 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić</p> <p>Rezultati arheoloških istraživanja lokaliteta Kalnik – Igrišće</p>	<p>88 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić</p> <p><i>Results of archaeological investigations of the Kalnik – Igrišće site</i></p>
<p>93 Marko Dizdar
Daria Ložnjak Dizdar</p> <p>Zaštitna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi autoceste A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac</p>	<p>93 Marko Dizdar
Daria Ložnjak Dizdar</p> <p><i>Rescue excavations of the AN 1 Grabrić site on the route of the A13 motorway, section Vrbovec 2 Junction – Farkaševac Junction</i></p>
98 Marko Dizdar Terenski pregled i probna istraživanja na izgradnji spojne ceste od Petrinje do mosta preko rijeke Kupe u Brestu	98 Marko Dizdar <i>Field survey and test excavations on the route of the connecting road between Petrinja and the bridge over the Kupa river in Brest</i>
<p>102 Juraj Belaj
Filomena Sirovica</p> <p>Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivanju 2012. godine</p>	<p>102 Juraj Belaj
Filomena Sirovica</p> <p><i>Archaeological investigations at the Old Town site in Ivanec in 2012</i></p>
109 Tatjana Tkalčec Nastavak arheoloških istraživanja burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2012. godine	109 Tatjana Tkalčec <i>Continued archaeological investigations of the mediaeval fortified town Vrbovec in Klenovec Humski in 2012</i>
116 Asja Tonc Rezultati probnih iskopavanja na gradini Svete Trojice 2012. godine	116 Asja Tonc <i>Results of trial excavations at the Sv. Trojica hillfort in 2012</i>
<p>121 Bartul Šiljeg
Goranka Lipovac Vrkljan
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra</p> <p>Crikvenica – <i>Ad turre</i>, rezultati sustavnih arheoloških istraživanja rimske keramičarske radionice na lokalitetu Igralište 2012. godine</p>	<p>121 Bartul Šiljeg
Goranka Lipovac Vrkljan
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra</p> <p><i>Crikvenica – Ad turre, Results of Systematic Archaeological Excavations of the Roman Pottery Workshop at the Igralište Site in 2012</i></p>
<p>131 Bartul Šiljeg
Vladimir Kovačić
Ana Konestra</p> <p>Nastavak arheološko-konzervatorskih istraživanja lokaliteta Stancija Blek (Tar) u 2012. godini</p>	<p>131 Bartul Šiljeg
Vladimir Kovačić
Ana Konestra</p> <p><i>Continued archaeological investigations and conservation at the Stancija Blek site (Tar) in 2012</i></p>

Terenski pregledi

136 **Tatjana Tkalčec**

Rekognosciranje na području Bjelovarsko-bilogorske i Koprivničko-križevačke županije u 2012. godini

167 **Kristina Jelinčić Vučković**

Terenski pregled lokaliteta Novo Selo *Bunje* na otoku Braču

175 **Asja Tonc**

Terenski pregledi područja izgradnje novih cestovnih pravaca na teritoriju Zagrebačke i Istarske županije

Field Surveys

136 **Tatjana Tkalčec**

Field surveys in the Bjelovar-Bilogora and Koprivnica-Križevci counties in 2012

167 **Kristina Jelinčić Vučković**

Field survey of the Novo Selo Bunje site on the island of Brač

175 **Asja Tonc**

Field surveys of the construction area of new roads in the Zagreb and Counties of Zagreb and Istria

Eksperimentalna arheologija

185 **Andreja Kudelić**

Testiranje tehnologije izrade keramičkih posuda i rekonstrukcija hipotetske horizontalne keramičarske peći

190 **Andreja Kudelić
Filomena Sirovica
Dinko Tresić Pavičić**

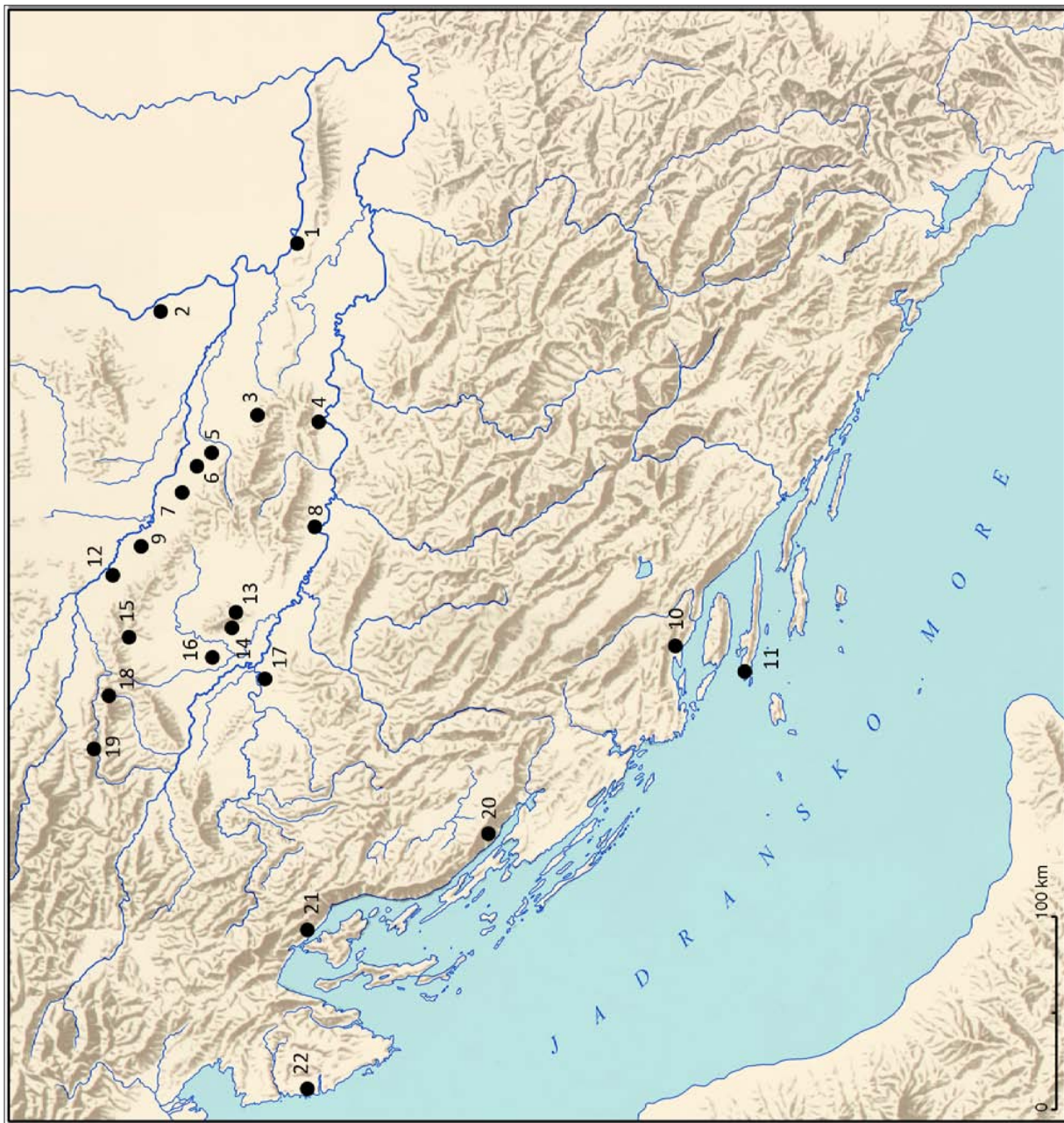
Dokumentiranje reljefnih značajki položaja Kurilovec–Belinščica tijekom 2011. i 2012. godine

185 **Andreja Kudelić**

Testing of ceramic vessel production technology and reconstruction of a hypothetical horizontal ceramic kiln

190 **Andreja Kudelić
Filomena Sirovica
Dinko Tresić Pavičić**

Documenting the relief features of the position Kurilovec–Belinščica in 2011 and 2012

1. Sotin
2. Batina - Sredno
3. Crkvari - crkva Sv. Lovre
4. Slavonski Brod- Galovo
5. Nova Bukovica- Sjenjak
6. Medinci - Čičoka/Jablanik
7. Zvonimirovo - Veliko polje
8. Dolina - Glavičice
9. Volarski breg i Sušine
10. Stobreč
11. Sv. Klement-Soline
12. Torčec - Crkvišće
13. AN 4 Poljana Križevačka
14. AN 3 Buzadovec-Vojvodice
15. Kalmik -Igrišće
16. AN 1 Grabrić
17. Petrinja-Žrnica
18. Ivanec- Stari grad
19. Klenovec Humski-Plemićki grad Vrbovec
20. Gradina Sv. Trojice
21. Crkvenica-Igralište
22. Stanција Blek-Tar

Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec – Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola

The late mediaeval settlement Buzadovec-Vojvodice (AS 3) on the route of the A12 motorway Sveta Helena – GP Gola

Tatjana Tkalčec
Primljeno/Received: 4.3.2013.
Prihvaćeno/Accepted: 7.8.2013.

Tijekom 2011. i 2012. godine Institut za arheologiju obavio je arheološko istraživanje ostataka kasnosrednjovjekovnog naselja na lokalitetu Buzadovec – Vojvodice, na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola, dionica Gradec – Kloštar Vojkovački. U radu se iznose preliminarni rezultati koji ukazuju na dataciju naselja od 13. do 15. stoljeća, s naglaskom na starije razdoblje. Zamijećeni objekti i nalazi ukazuju na bogatijeg vlasnika imanja koji je stanovao u troprostornom objektu ispod čije je cijele površine bio iskopan podrum, a na čijem imanju je bio čitav sklop raznih gospodarskih objekata. U vezi s ovim imanjem vjerojatno je bio i radionički (?) dio na sjevernom dijelu lokaliteta. U iskopavanjima su pronađeni brojni pokretni nalazi poput keramičkih lonaca, keramičkih kugli, životinjskih kostiju te metalnih predmeta korištenih u srednjovjekovnom domaćinstvu.

Ključne riječi: Buzadovec – Vojvodice, kasni srednji vijek, zaštitna arheološka istraživanja
Key words: Buzadovec-Vojvodice, Late Middle Ages, rescue archaeological investigations

1. Uvod

Arheološko nalazište AN 3 Buzadovec – Vojvodice nalazi se na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola, dionica Gradec – Kloštar Vojkovački između stacionaža 4+850 i 5+100.

Institut za arheologiju je arheološka istraživanja proveo tijekom jeseni 2011. i ljeta 2012. godine, na osnovi ugovora s naručiteljem – Hrvatskim autocestama d.o.o., a uz dozvolu nadležnoga Konzervatorskog zavoda u Zagrebu.¹ Institut je ugovorio sporazum te ugovor o raspolaganju resursima s tvrtkom Kaducej d.o.o., s kojom je obavio uspješnu suradnju u vezi nabave strojeva za uklanjanje humusa.

Prva faza terenskih istraživanja odvijala se od 21. rujna do 31. listopada 2011. godine na površini od 12 174 m² (od ukupne površine zabilježenog lokaliteta od 15 360 m²), odnosno na katastarskim česticama za koje su riješeni imovinsko-pravni

odnosi i kojima je bilo moguće pristupiti. Druga faza terenskih istraživanja odvijala se od 30. srpnja do 10. kolovoza 2012. godine, nakon dojava naručitelja o rješavanju imovinsko-pravnih odnosa za preostale katastarske čestice zabilježene zone lokaliteta.²

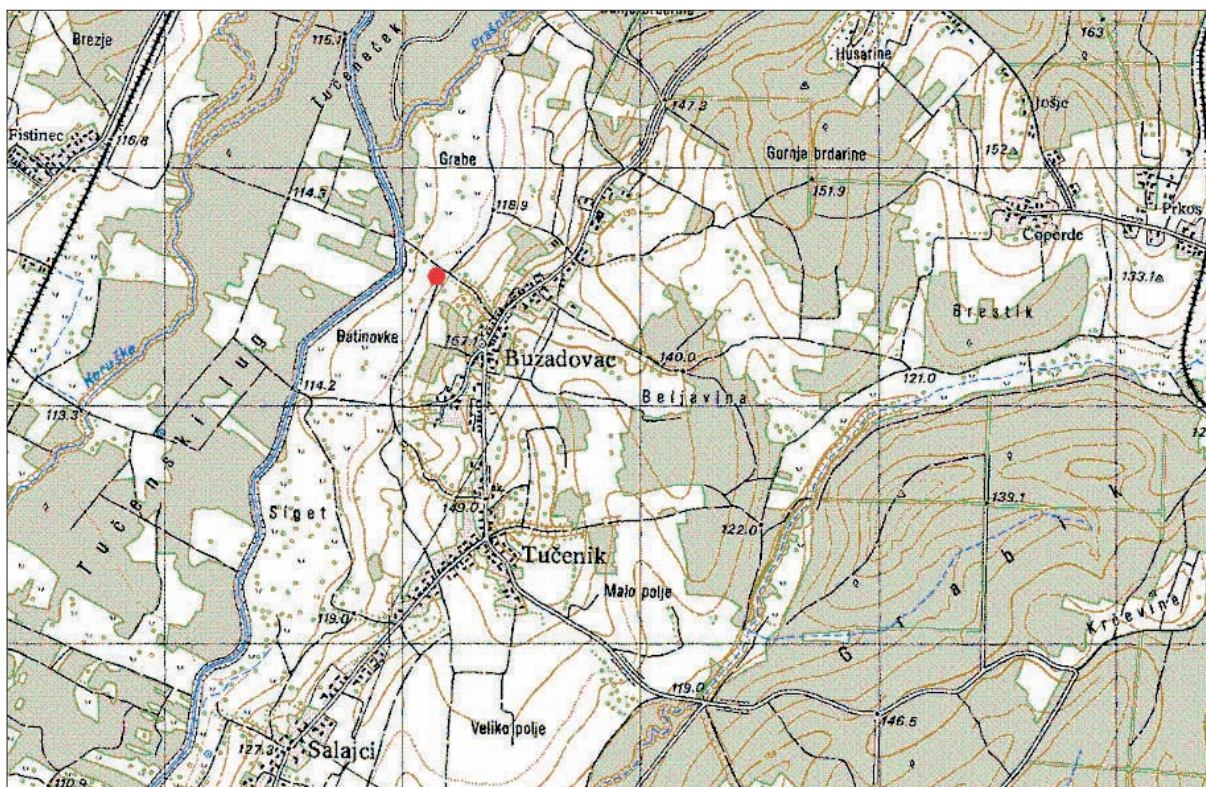
2. Geografski položaj lokaliteta

Selo Buzadovec smješteno je u sjeveroistočnom dijelu Zagrebačke županije, odnosno u središnjem dijelu Središnje Hrvatske. U srednjovjekovnom kontekstu riječ je o velikoj i značajnoj Križevačkoj županiji unutar tzv. *regnum Sclavoniae*.

Lokalitet je smješten u dolini rijeke Glogovnice, uz istočnu stranu njezina toka, na livadama zvanim Vojvodice, a prostire se i na zapadnim padinama brijega na kojem je smješteno današnje selo Buzadovec (općina Gradec, Zagrebačka županija) (sl. 1). Šumovit krajolik doline rijeke Glogovnice osobito dolazi do izražaja na području zapadnije prema toku potoka Koruška koji prati tok Glogovnice. Područje između dva vodotoka veoma je plavno te prekriveno šumom. Neposredna područja istočnije od Glogovnice prekrivena su pašnjacima ili zapuštenim česticama dok se plodne oranice rasprostiru na blago povišenom terenu, na padinama obaju greda – zapadne (sa selima Pokasin, Repinec i Gradec) te istočne na kojoj se razvilo selo Buzadovec i niz

1 U istraživanjima tijekom 2011. i 2012. godine sudjelovao je tim stručnjaka uz pomoć 18 pomoćnih radnika. Voditeljica arheoloških istraživanja bila je dr. sc. Tatjana Tkalčec, znanstvena suradnica iz Instituta za arheologiju, a njezina zamjenica bila je dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan, znanstvena savjetnica iz Instituta. Iz Instituta za arheologiju još su sudjelovali dr. sc. Siniša Krznar, viši asistent, zatim asistentica Andreja Kudelić te dokumentaristica Kristina Turkalj. U radovima su sudjelovali i vanjski suradnici, diplomirani arheolozi Siniša Majstorović, Ante Vranković i Goran Bilogrivić, kao i absolvent arheologije Ivan Valent. Nacrtnu dokumentaciju izradila je Kristina Turkalj, a fotografsku terensku dokumentaciju izradile su dr. sc. T. Tkalčec, dr. sc. T. Sekelj Ivančan te A. Kudelić. Svi su nalazi tijekom istraživanja oprani i pripremljeni za daljnju tipološko-kronološku, zooarheološku, arheozoološku i druge znanstvene obrade. Metalni su nalazi predani na konzervaciju. Dio keramičkih posuda restauriran je u organizaciji kolege dr. sc. Hrvoja Kalafatića. Obradeni nalazi (keramičke kugle i lijep) iz 2011. godine predani su na privremenu pohranu u Pučko otvoreno učilište u Vrbovcu. Ostali arheološki predmeti nalaze se u Institutu za arheologiju zbog znanstvene obrade, a također će biti predani u navedenu ustanovu na privremenu ili trajnu pohranu, u skladu s odlukom Hrvatskoga muzejskog vijeća.

2 Na drugom, južnom dijelu lokaliteta istraživanjem je obuhvaćen sam rubni dio lokaliteta, te su arheološki ostaci srednjovjekovnog naselja bili zastupljeni u zamjetno manjoj gustoći nego što je to bilo tijekom istraživanja 2011. godine. Tijekom strojnog iskopa zemlje, manje površine nisu otvorene u punoj širini (kretanje bagera prema zakolčenim oznakama), te je došlo do nešto manje ukupno istražene površine, a kako je riječ o zanemarivim rubnim longitudinalnim površinama duž trase na sjevernom dijelu lokaliteta te transverzalnim površinama na rubu južnog dijela naselja, one nisu naknadno poravnane i strojno otvarane. Stoga je ukupno otvorena i istražena površina iznosila 15 111 m².

Sl. 1 Položaj arheološkog nalazišta AN 3 Buzadovec–Vojvodice na TK 1 : 25 000 (Državna geodetska uprava, Haganj 322-1-1).

Fig. 1 The position of the archaeological site AS 3 Buzadovec–Vojvodice on a 1:25000 topographic map (State Geodetic Directorate, Haganj 322-1-1).

sela i naselja prema jugu (Tučenik, Salajci, Lubena, Cugovec), odnosno prema sjeveru (Križevačka Poljana te grad Križevci). Trasa autoceste A12 prolazi tek dijelom nalazišta čije se središte očekuje upravo pod samim današnjim naseljem Buzadovcem. Dio nalazišta kojim prolazi trasa autoceste A12 nalazi se na prosječnim apsolutnim visinama od 113,40 do 115 m.

Glogovnica izvire u šumi Stupe, na jugoistočnim padinama Kalnika, nedaleko od Apatovca, a utječe u Česmu nedaleko od Čazme. To je jedna od rijeka čija je aluvijalna holocena dolina od prapovijesti pa do danas predstavljala važnu komunikaciju, odnosno jednu od vertikala koje su spajale dravsku i savsku plovnu dolinu. Još je nedavno rijeka bila bogata ribom (som, šaran, štika, smud, grgeč i dr.), što nam ukazuje na njezinu važnost ne samo kao izvora vode za poljoprivredu i ratarstvo nego i kao izvora pitke vode i hrane. To ju je stavljalo na jedno od prioritarnih mjesta uz koje je čovjek u arheološkim razdobljima birao položaj za naseljavanje. Istina, logično je za očekivati kako će se za naselje iskoristiti padine brežuljaka koje rijeka praktično oplahuje. Tako je za očekivati, iako nema pouzdanih podataka, da se srednjovjekovno naselje razvilo na samoj gredi gdje je i danas smješteno selo Buzadovec, koje se poput Glogovnice pruža u smjeru sjever – jug, prateći njezinu dolinu. Iako su uglavnom birani blago povišeni položaji uz tekućice, u arheološkim se razdobljima ponekad susrećemo i s drugačijom logikom lociranja lokaliteta bilo u stambene ili pak u gospodarske svrhe. Takav izbor položaja lokaliteta može nas i uputiti na pomišljanje o drugačijim klimatskim uvjetima za vrijeme njegove egzistencije, ali s druge strane i na to da je naselje možda imalo specifičnu namjenu pri čemu im je trebala neposredna blizina vode ili možda šuma koje su zasigurno i u srednjem vijeku, kao u konačnici i danas, prekrivale velike površine oko riječne doline.

3. Povijesni podaci

U dosadašnjoj literaturi ne postoje tekstovi koji bi se bavili srednjovjekovnom poviješću sela Buzadovec i njegovim znakovitim toponimom koji nas upućuje na mogućnost kako

je riječ o srednjovjekovnom posjedniku Buzadu prema kojem je selo dobilo ime, slično kao što je to kod nedalekih sela Farkaševac (Farkaš, Vuk) i Haganj (Hagen). Prema tome bi Buzadovec ili Buzadovac bio ojkonom od osobnog imena Buzad (+ ovec) i značio bi posjed (naselje) koje pripada Buzadu.

U srednjovjekovnim se dokumentima osobno ime Buzad veže uz rod Buzad-Hahot. Kralj Stjepan III. ih je pozvao u Ugarsku da ga podrže u njegovoj borbi protiv Stjepana IV. Jedan od najpoznatijih predstavnika obitelji bio je ban Buzad koji je živio u prvoj polovini 13. stoljeća, a bio je ban Slavonije od 1226. do 1228. godine. Smatra se da je rod Buzad mađarskog podrijetla – búza = pšenica (slično kao ime Árpád, od árpa = raž), ali postoji mogućnost i za njemačko podrijetlo, pri čemu bi njihovo ime tada bilo *Bussold* ili *Posselt*. Šimun de Keza spominje da rod potječe iz mjesta Wartburg, a podrijetlo vuče iz Meissena (Mišna, istočna Njemačka). Wartburg je zapravo naziv u djelima kasnijih kroničara za mjesto Wartenburg (zapadno od Freisinga, kod Moosburga) (Kézai 1999: 167).

Plemička obitelj Buzad imala je brojne posjede u Medimurju. I poznati ban Csak (Čak) po kome je i grad Čakovec dobio ime (*Chaktornya*) bio je iz roda Buzad, odnosno sin bana Buzada. Ime Buzad imalo je više plemića iz toga roda te bi valjalo poduzeti detaljna povijesna istraživanja kako bi se ustanovila veza s imenom sela Buzadovec.

Na internetskim stranicama postoji prikaz genealogije roda Buzad-Hahot³ koji se referira na značajnu i pouzdanu izvornu literaturu te na naslove eminentnih povjesničara. Kroz genealogiju se ime Buzad pojavljuje u četiri generacije roda Buzad, od kraja 12. do početka 14. stoljeća. Pa tako 11. listopada 1244. kralj Bela svom vjernom službeniku, varaždinskom županu Mihalju, bratu župana Buzada, daruje sva imanja župana Pučunje poput Lobora, Velike, Klenovnika i Zlogonje (CD IV, 245–247). Župan Mihalj, brat župana Buzada, ih je očito i preuzeo i u Loboru podignuo kastrum koji je ondje stajao već 1259. godine (CD V, 148–150).

3 <http://genealogy.euweb.cz/hung/banffy1.html>

Varaždinski župan Mihalj ili Mihael zapravo nema brata imenom Buzad nego bratića koji bi bio upravo poznati Buzad, ban Slavonije od 1226. do 1228., zatim župan više gradova/županija, a koji je umro je 1241. u Pešti (stradao od Tatara). U vrijeme sastavljanja isprave iz 1244. godine Buzad više nije bio među živima, no zbog svoga značenja je i dalje istaknut u ispravama koje se odnose na njegova bratića Mihalja iz roda Hahot. Ono što je prisutno u srednjovjekovnim spisima jeste slijeđenje onomastičke logike kojom se željelo jasno dati do znanja o kojoj je osobi riječ. U vremenu kad nisu postojale imenske formule u obliku imena i prezimena, prakticirao se način imenovanja isticanjem rodbinskih odnosa (i titula – župan, ban), odnosno onih oznaka i osoba koje se odlikuju većim radijusom prepoznatljivosti u mjesnom i širem okružju.

Na pitanje možemo li selo Buzadovec povezati s banom Buzadom ili nekim od njegovih nasljednika, poprilično udaljenim od međimurskog kraja gdje je ovaj plemićki rod imao svoja imanja, odgovor će možda pružiti tek buduća povijesna istraživanja.

Spomenut ćemo ovom prigodom i to kako područje na kojem se nalazi lokalitet Buzadovec–Vojvodice na zapadu graniči s biskupskim posjedima u Gradecu. Gradec se u povijesnim dokumentima prvi put spominje 1292. godine, kao jedan od tri velika biskupska posjeda, smješten sjeverno od Vrbovca. U popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1325. godine spominju se crkva sv. Petra u Gorici (Gradec se u to vrijeme zvao »Gorica«), te župna crkva sv. Nikole u Lubeni i još dvije kapele na području te župe. Župa sv. Petra u Gradecu prvi se put spominje 1334. godine. Župa se na ovom području održala u kontinuitetu, čak i u vrijeme provala Turaka, zahvaljujući biskupskom utvrđenju – kaštelu s vojničkom posadom koja je branila biskupski posjed. Sadašnje ime Gradec dobiva u 15. stoljeću, u vrijeme pljačkaških provala Turaka, kad je na tom području izgrađen biskupski kaštel kojemu je narod nadjenuo ime Grad, a naselje oko vlastelinske tvrđave dobilo je ime Gradec. Bilo je to čvrsto utvrđenje okruženo opkopima ispunjenima vodom u čijem je središtu stajala crkva sv. Petra.

Arheološko nalazište Buzadovac–Vojvodice svakako valja promatrati u kontekstu potencijalnog naselja Buzadovca na položaju samoga današnjeg sela, ali i u kontekstu njegovih odnosa sa susjednim gradačkim biskupskim posjedima na zapadu odnosno posjedima plemića iz Poljane Križevačke na sjeveru, koji su svojim posjedničkim odnosima više pak vezani na županijsku utvrdu u Križevcima i njoj bliže posjede (Peklič 2002). Mjesto Buzadovec spominje se 1673. godine kao *Busadoutz*, 1781./82. kao *Busadovec Dorf*, a 1806. kao *Buzadovecz pagus* (Heller 1978: 30). U središtu sela nalazi se kapela sv. Nikole iz 1928., a izgrađena je na temeljima stare kapele iz 1678. godine. Godine 1910. na austrougarskim se kartama navodi u kajkavskoj izvedenici – Buzadovec, a 1973. u štokavskoj – Buzadovac. Ta se recentnija jezična dvojnost i danas iščitava kod samih mještana sela.

4. Povijest istraživanja

Tijekom 2009. godine tvrtka Kaducej d.o.o. obavila je intenzivan arheološki terenski pregled na trasi autoceste A12, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački od stacionaže 0+000,00 do 20+000,00, na zahtjev Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, za potrebe konzervatorske studije utjecaja na kulturnu baštinu pri izgradnji autoceste. Tom je prigodom evidentirano i arheološko nalazište Buzadovec – Vojvodice i njegova rasprostranjenost od stacionaže 4+700,00 do 5+100,00 km (Vujnović, Burmaz 2009: 6; Vujnović, Burmaz 2010).

Tijekom jeseni 2010. godine Hrvatski restauratorski zavod proveo je probna arheološka istraživanja čiji su rezultati ukazali na to da se lokalitet ne prostire u zabilježenoj dužini prema jugu. Probna istraživanja nisu obavljena sjevernije od stacionaže 5+100,00 za koju arheolozi nisu imali dozvolu za istraživanje. Nadležni Konzervatorski odjel u Zagrebu na osnovi

terenskog pregleda i probnih arheoloških iskapanja registrirao je arheološki lokalitet i zabilježio njegovo rasprostriranje na dijelu trase ceste od stacionaže 4+850,00 do 5+100,00 km.

Godine 2011. Institut za arheologiju provodi sustavna zaštitna arheološka istraživanja, s nastavkom u 2012. godini, u kojima je ustanovljeno da se južna granica srednjovjekovnog naselja poklapa s registriranim lokalitetom, dok se na sjeveru ostaci arheološkog naselja pružaju dalje (u nepoznatoj dužini, a na dubini i oko 1 m ispod današnje površine terena), sjevernije od stacionaže 5+100,00, o čemu je pravovremeno obaviješten kako naručitelj tako i nadležni Konzervatorski odjel u Zagrebu (Tkalčec 2012).

5. Rezultati arheoloških istraživanja 2011. i 2012. godine

Strojno je skidan humus prosječne debljine 45 do 55 cm, no na većim dijelovima terena i po 60 cm dubine (što nije bilo predviđeno troškovnikom izrađenim na osnovi procjene od 40 cm dubine humusa prema izvještaju iz prethodnih probnih istraživanja). Dapače, istraživanje sjeveroistočnog dijela lokaliteta dodatno je otežalo to što je nanos sterilne gline (erozija susjednog brijega) prekrivao arheološki srednjovjekovni sloj s objektima i u debljini od 1,3 m. Gotovo cijelom zapadnom dužinom dijela trase ispod humusa se nalazio glib, odnosno geološki sloj u koji su još ponekad propali nalazi iz humusa zbog izrazite vlage. Stoga je u tom sloju pronađeno dosta nalaza keramičkih kugli, koje smo sve nastojali snimiti totalnom geodetskom stanicom ne bi li time pridonijeli odgovoru na pitanje o njihovoj namjeni, koje se učestalo susreće u znanstvenim raspravama. Keramičke su kugle bile sastavni dio i svih iskapanih objekata, u većem ili manjem broju (izuzev peći) (sl. 2).⁴

Većina otkrivenih objekata pripada kasnosrednjovjekovnom naselju koje se na osnovi rasprostranjenosti objekata može podijeliti na tri dijela. Dvije velike koncentracije nalaza zamijećene su na južnom te na sjevernom dijelu trase, dok se u središnjem dijelu registriranog lokaliteta nalazi zasebna skupina sporadičnih, raštrkanih objekata (sl. 3).

U daljnjem će se tekstu iznijeti rezultati istraživanja upravo na osnovi takve razdiobe lokaliteta na *južni, srednji i sjeverni dio*.

5.1. Južni dio lokaliteta

Na površinama niskog terena bliže rijeci Glogovnici (udaljenost Glogovnice i trase ceste iznosi 100-ak metara) ustanovljeno je postojanje tek nekoliko objekata, a gustoća arheoloških objekata povećava se prema istoku, odnosno padini brijega na kojoj je smješteno selo Buzadovec.

Na području nekad podvodnog terena na zapadnom dijelu trase pronađeno je ipak nekoliko objekata – otpadnih jama, ograda (obor za stoku) i vatrišta te jedan veći objekt (koji je smješten na već blagoj padini brežuljka), kao i jedna jama iz kasnog razdoblja mlađega željeznog doba. Još je nekoliko objekata iz latena D1 (odnosno možda 1. stoljeća prije Krista i 1. stoljeće poslije Krista) pronađeno na samom južnom rubnom dijelu lokaliteta, no većinu nalaza čine srednjovjekovni objekti i

4 Nedavno je publiciran prvi znanstveni rad na našem području koji se bavi tematikom keramičkih kugli, odnosno projektila za pračke (bojne ili lovačke). Na osnovi prikupljenih podataka autorica je ukazala na relativnu učestalost ove vrste nalaza na srednjovjekovnim lokalitetima osobito iz razdoblja 12. i 13. stoljeća, međutim ima ih i na lokalitetima iz 14. i 15. stoljeća. Iako se pračke s kamenim i keramičkim, a poslije često i olovnim projektilima koriste i u kasnijim razdobljima, pa i do novijih vremena u nekim zajednicama, u srednjem vijeku se njihov prekid korištenja tijekom 15. stoljeća povezuje s učestalijom primjenom vatrenog oružja (Bunčić 2012: 201). Velika količina tih nalaza u nekom naselju mogla bi ukazivati na neku vrstu specijalizacije njezinih žitelja, odnosno na to da je naselje i njegovo stanovništvo moglo biti u službi zaštite nekoga većeg mjesta, ako se uzme u obzir činjenica da je pračka jeftino oružje kojim je ratovalo seljaštvo i siromašniji sloj ljudi (Bunčić 2012: 212).

Sl. 2 Keramičke kugle iz jednog objekta (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 2 Ceramic balls from one of the structures (photo: T. Tkalčec).

jame. Na povišenom terenu istočnog dijela trase ustanovljena je velika koncentracija kasnosrednjovjekovnih nadzemnih objekata od kojih je jednom, spomenutom većem objektu (troprostornom) očuvan podrum, a drugima tek rupe od njihovih okomito ubodenih stupova, zatim mnoštvo radnih i otpadnih jama koje se vežu vjerojatno uz jedno domaćinstvo. Prema samim rubnim istočnim povišenim dijelovima lokaliteta na trasi autoceste zamijećeno je da se kulturni sloj ne nalazi više na procijenjenoj dubini od 40 cm (procjena prema prethodnim probnim arheološkim istraživanjima) te je bilo potrebno strojno uklanjanje prosječno 50 cm humusa, a na dijelovima i po 60 do 70 cm. Na ovom dijelu lokaliteta zamijećen je daljnji niz objekata, otpadnih jama i jama druge namjene u kojima je pronađeno mnoštvo ulomaka keramičkih posuda, keramičkih kugli, životinjskih kostiju i slično.

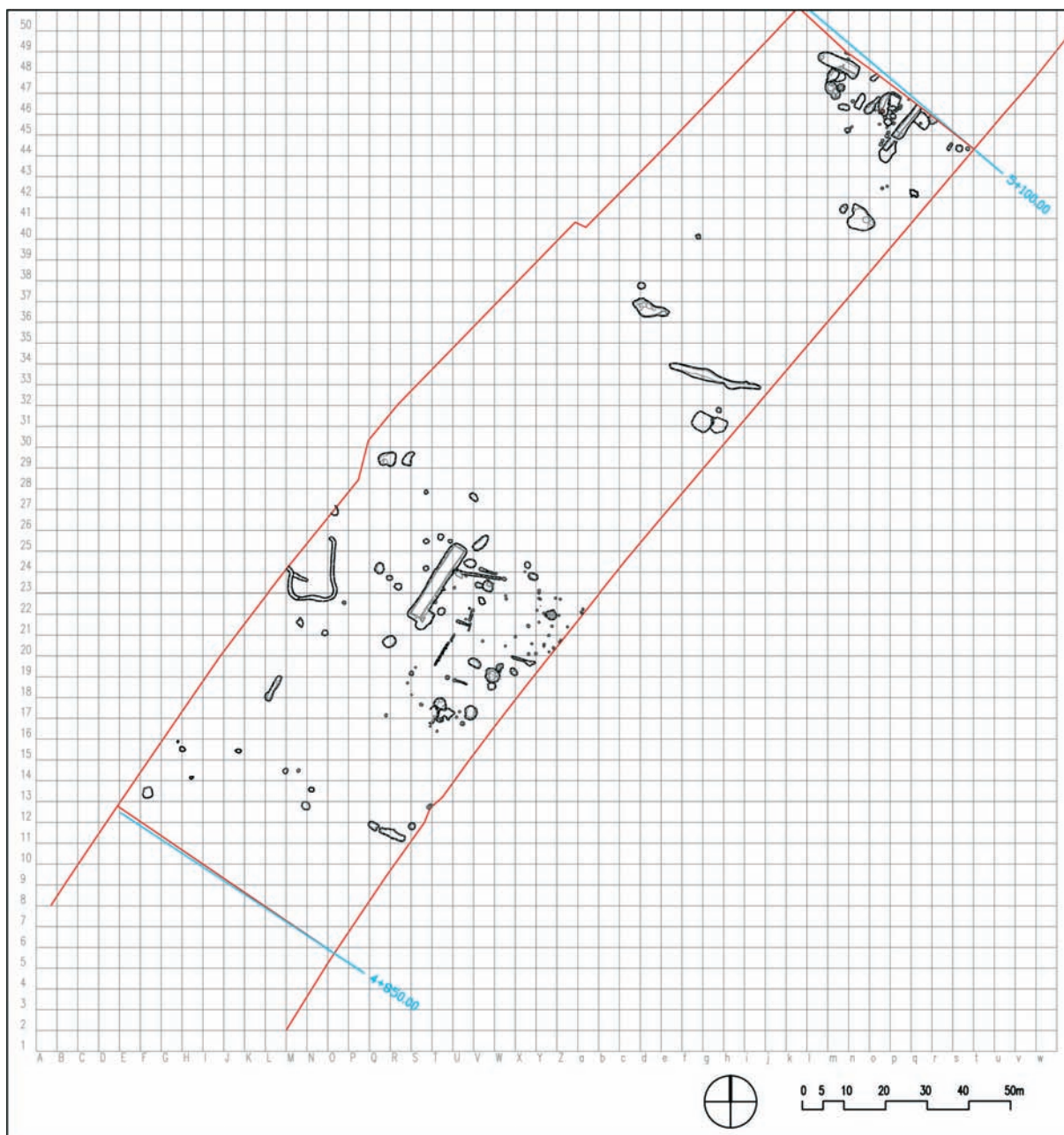
Opisana situacija s najvećom koncentracijom objekata u južnom dijelu nalazišta odnosi se na prostor između stacionaža 4+902,03 i 4+950,00 s tim da se pojedini objekti u manjoj gustoći i broju javljaju kako južnije, tako i sjevernije.

Ipak, na osnovi ove koncentracije nalaza možemo reći kako je tu vjerojatno riječ o jednom domaćinstvu, odnosno imanju čija je veličina u pravcu sjeveroistok – jugozapad iznosila 50-ak metara, a u poprečnom pravcu je obuhvaćena čitavom širinom trase ceste, odnosno preko 60 m. Zamjetna je pravilna dispozicija velikoga stambenog objekta (vjerojatno troprostorne longitudinalne kuće) s podrumom, zatim odvojenoga gospodarskog objekta južno od kuće te obora za stoku zapadno od kuće. Brojne jame nalaze se svuda uokolo stambenog objekta, a veća im je koncentracija na istočnom dijelu, gdje su vjerojatno okupljene oko određenih gospodarskih objekata. Ovakva dispozicija objekata ukazivala bi na jedno veće, a po arheološkim nalazima i bogatije, domaćinstvo koje je formirano izdvojeno iz središta seoske zajednice.

Dominantan nalaz u ovom dijelu lokaliteta činila je spomenuta velika kuća, odnosno njezini podrumski ostaci, kojoj ćemo u ovom tekstu posvetiti veću pozornost. Dužina ukopa

iznosi 20,99 m, širina 3,50 m (i do 3,90 m na sjeveru), a dubina 86 do 88 cm. Samo dno ukopa čini pravilan, izrazito izduženi pravokutnik dužine 18,90 m i prosječne širine 2,5 m (2,58 na samom sjevernom dijelu, a 2,38 na jugu). Plitko proširenje na jugoistočnom dijelu objekta dimenzija je 5,20 m (sjeveroistok – jugozapad) x 2,20 m (sjeverozapad – jugoistok) i dubine 20-ak cm. Ono na jugu izlazi oko 1 m izvan linije južnog pročelja podrumskog objekta. Ovo proširenje je možda predstavljalo ulaz u podrumske prostore. Površina okolne zdravice nalazi se na prosječnoj nadmorskoj visini od ∇ 113,66 m, a dno podruma je na prosječnoj visini od ∇ 112,79 m (sl. 4 – 6).

U slojevima gornjega tamnijeg humusnog dijela zapuna ovog objekta pronađena je golema količina ulomaka keramičkih posuda, zatim keramičke kugle, životinjske kosti, a ističu se nalazi kostiju lubanja velikih preživača, sporadični željezni predmeti, potom ulomci kućnog lijepa i kovačke zgure (sl. 7). Zamjetno je manje nalaza u nižem sloju zapune podruma, a u najnižem sloju bilo je pronađeno tek nekoliko sporadičnih nalaza keramike. Kako uokolo objekta, odnosno njegovih podrumskih ostataka nisu pronađeni tragovi nosećih pilona na osnovi kojih bi se mogla rekonstruirati konstrukcija kuće, očito je kako je bila riječ o nadzemnoj kući podignutoj u tzv. *Blockbau* tehnici. Dimenzije objekta odgovaraju onima kakve susrećemo na prostoru istočne Srednje Europe na velikim istraživanim kasnosrednjovjekovnim naseljima Pfaffenschlag, Mstěnice, Sarvaly (Nekuda 1975; 1985; Nekuda, Nekuda, 1997; Holl 1987; 1990; Pálóczi-Horváth 2001), s tim da su kuće spomenutih naselja imale kamene temelje na kojima je počivalo drveno zdanje u *Blockbau* tehnici. Buzadovečka kuća bila je građena isključivo od drveta i to bez okomitih potpornih stupova ukopanih u zdravicu. Bila je izduženog tipa te se na osnovi usporedbe s kasnosrednjovjekovnim kućama istočne Srednje Europe (koje učestalo počivaju na trodijelnoj podjeli: soba + predvorje + komora) može pretpostaviti da je riječ o troprostornom uređenju. Za razliku od objekata poznatih u literaturi koji su uglavnom imali podrum organizirane tek ispod jednoga manjeg dijela stambenog objekta

Sl. 3 Buzadovec–Vojvodice, situacijski plan (crtež: K. Turkalj).

Fig. 3 Buzadovec–Vojvodice, a situation plan (drawing: K. Turkalj).

ili pak dijelom ispod same kuće, a dijelom izvan nje, podrum buzadovečke troprostorne kuće prostirao se cijelom njezinom dužinom, što nam svakako ukazuje na potrebu njezina vlasnika za velikim prostorom za skladištenje. Pojedini nalazi (ulomci fine stolne keramike) ukazuju na to da je u njoj stanovao imućniji gospodar, a na to nas upućuje i čitav sklop okolnih jama i gospodarskih objekata. Stratigrafija slojeva ukazuje pak na to da objekt nije stradao u nekom ratnom razaranju ili požaru jer se podrumski prostor počeo zapunjavati gotovo sterilnim slojevima okolne ilovače (što je omogućivalo okolno podvodno tlo). Tek je pri površini objekt bio zapunjen tamnim humusnim slojem koji je obilovao nalazima, odnosno taj je sloj predstavljao urušenje same gornje drvene građevine s nalazima koji nisu razneseni tijekom vremena. Među keramičkim nalazima ističu se ulomci vrča čija je površina premazana crvenom zemljanom (ne olovnom!) glazurom, a na njoj su načinjeni mrežasti motivi bijelom (tj. svijetložučkastom) zemljanom engobom. Ostali ulomci keramičkih posuda pripadaju uglavnom običnim kuhinjskim loncima za kuhanje i pripremanje hrane. Keramičkih kugli ima nekoliko oblika (kao i na cijelom lokalitetu), a najzastupljenije

su one kružnog oblika i blago bikoničnog oblika. Kugle izrazitijeg bikoniteta, oblika poput pršljena, također su zastupljene u velikom broju, čak više od ovalnih. Najmanji je broj kugli plosnata oblika (ne bismo ih trebali niti zvati kuglama zbog njihova specifična oblika), kao i valjkastih predmeta koji su također uvršteni u ovu kategoriju nalaza. Od metalnih predmeta iz ovog objekta ističu se nalazi željezne britve i noža, zatim su tu pojedini nalazi željeznih klinova te drugih predmeta. Iz donjega podrumskog sloja potječe i jedan ulomak stakla. Nalazi stakla iznimno su sporadični i na cijelom lokalitetu pronađena su svega četiri ulomka.

5.2. Srednji dio lokaliteta

Srednjem dijelu lokaliteta pripada površina od stacionaže 5+0,00 i 5+52,03, a na njoj se nalazi tek nekoliko izoliranih stambenih (i gospodarskih?) objekata te jedno vatrište, a istraženo je i korito potoka koje je bilo prepuno nalaza iz srednjeg vijeka, mahom iz 14. do 15. stoljeća. Među arheološkim objektima brojnošću nalaza ističe se kuća SJ 274/275 u jugoistočnom dije-

Sl. 4 Mrlja troprostorne kuće, pogled s jugoistoka (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 4 Soil stain of a three-room house, a view from the south-east (photo: T. Tkalčec).

Sl. 5 Ukop troprostorne kuće s podrumom, pogled s jugozapada (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 5 The cut of a three-room house with a cellar, a view from the south-west (photo: T. Tkalčec).

Sl. 6 Ukop troprostorne kuće s podrumom, pogled sa sjevera (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 6 *The cut of a three-room house with a cellar, a view from the north (photo: T. Tkalčec).*

Sl. 7 Rekonstruirani lonac iz gornjeg sloja troprostorne kuće (snimio: H. Kalafatić).

Fig. 7 *A reconstructed pot from the upper layer of the three-room house (photo: H. Kalafatić).*

lu srednjeg dijela lokaliteta. To je vjerojatno bilo drveno zdanje u kojem se, zaključujemo na osnovi iznimno velikog broja ulomaka keramičkih lonaca, intenzivno odvijao život u srednjem vijeku. Površinski nalazi s toga objekta pronađeni su i na širem okolnom području zapadnije, čemu je uzrok, kako je ustanovljeno, sustavno plavljenje vodotoka s povišenoga istočnog terena. Riječ je o mrlji crnosmede zemlje gotovo kvadratična oblika (zaobljenih uglova; dimenzija 4,40 /zapad – istok / x 4 m /sjever – jug/). Već se u humusu uočavala promjena u boji zemlje kao i velika količina ulomaka keramičkih posuda na tom mjestu. Na-

kon niveliranja s okolnim terenom, te pražnjenja mrlje, uočeno je kako je zapuna vrlo plitka, tj. da nije riječ o ukopanom ili poluukopanom nego nadzemnom objektu. Znakovito je da također nisu pronađeni ni okolni stupovi a ni utori za vodoravno položene grede koje bi mogle nositi takvu konstrukciju. Ipak, po sadržaju nalaza i po svojoj dispoziciji, ovaj objekt pripada stambenom objektu. Uпитno je je li riječ o jednodostornoj kući u čijoj je neposrednoj blizini (istočnije) aneksiran dodatni objekt (SJ 342/343) ili je riječ o istodobno podignutoj dvodostornoj kući. Situacija prilikom iskopavanja nije omogućila pouzdan odgovor na to pitanje, koliko god smo ovu površinu nastojali pažljivo istraživati. U SJ 274 je, uz golemu količinu keramičkih ulomaka (tijekom istraživanja sakupljali su se u kante i ogromne plastične vreće za povrće jer klasične košarice i vrećice od 5 litara nisu bile dostatne) te mnoštvo keramičkih kugli, nešto kućnog lijepa i životinjskih kostiju, pronađen i kameni brus, tri željezna noža, tri kamene jezgre, dva ulomka stakla te željezno šilo.

5.3. Sjeverni dio lokaliteta

Sjeverni dio registriranog i istraženog lokaliteta obuhvaća površinu trase ceste od stacionaže 5+52,03 pa do stacionaže 5+100,00. U tom dijelu iznova je zamijećena velika koncentracija nalaza i objekata, dapače uz 5+100,00 koncentracija objekata je najgušća što nam jasno ukazuje na nastavak nalazišta sjevernije na trasi autoceste od zabilježene i istražene površine lokaliteta (usp. sl. 3).

Erozija istočnog brda uzrokovala je veliko zadebljanje humusnog sloja. Strojno se prosječno skidalo 60 cm kako bi se došlo do ostataka kulturnog sloja koji je na ovom dijelu očuvan, te jama i drugih objekata. Na samom sjeveroistočnom uglu erodirani sterilni nanosi žute ilovice bili su zadebljani i do 1,30 m. Do toga je došlo očito uslijed još intenzivnije erozije brda istočnije od trase – danas se na tom dijelu vidi veliko prirodno uleknuce. Neočekivana situacija dijelom je usporila arheološka istraživanja jer nije bilo predviđeno strojno skidanje zemlje na

takvoj dubini te su uslijedili veliki radovi ručnog iskopa.

Ispod humusa bile su očuvane nepregledne široke mrlje sive zemlje s brojnim nalazima ulomaka keramičkih posuda, keramičkih kugli te nešto lijepa. Tek se njihovim ručnim iskopavanjem došlo do razina na kojima su se očitala njihova dna, odnosno ukopane ili uleknute jame koje su prikazane na situacijskom planu.

Znanstvena valorizacija će pokazati koje bismo od ovih cjelina možda mogli promatrati i kao stambene objekte; međutim, prevladava dojam kako je u ovom dijelu nalazišta riječ o prostoru gdje se neka sirovina prerađivala i proizvodila, dakle o specijaliziranom radioničkom dijelu naselja.

Zajednička je značajka ovog dijela lokaliteta da i opet uglavnom nedostaju nalazi rupa od stupova na osnovi kojih bismo mogli pokušati rekonstruirati izgled odnosno građu drvenih objekata i nadstrešnica koje su svakako ovdje bile podignute. Položaj im se može rekonstruirati tek na osnovi širokih mrlja tamnije sive zemlje s brojnim nalazima keramike ispod kojih su u rubnom sjevernom dijelu lokaliteta uglavnom pronađene jame i skupine jama. Na južnijim dijelovima nije bilo pravilo da su ispod takvih mrlja uvijek zabilježene manje jame, stoga postoji mogućnost da te mrlje ili dio njih predstavljaju »mlake« u dvorištima, uleknuta mjesta gdje je sjedila voda u koju se nakupljao i razni otpadni materijal iz naselja. U ponekima od tih mrlja, ali i u zapunama jama i drugih srednjovjekovnih objekata, pronađeni su i kameni odbojci i jezgre te sporadični nalazi keramike koji su ovamo vjerojatno dospjeli djelovanjem vode i potoka, a ukazuju na to da se i prapovijesno naselje nalazilo u blizini.

Svi nalazi na ovom dijelu lokaliteta pripadaju razdoblju srednjeg vijeka izuzev recentne strukture okvira zdenca nad izvorom, obzidanog (bez vezivne žbuke) opekama označenima znakovima C.S. koje ukazuju na Ciglanu Santo u Gušćerovcu iz početka ili prve polovine 20. stoljeća (Tinodi 2006: 137–138, Sl. 7.).

Između brojnih jama i objekata na ovom dijelu lokaliteta istaknut ćemo u ovom tekstu postojanje očito gospodarskih objekata s kompleksom radnih jama, zatim vatrišta (ili ognjišta,

s obzirom da su ove strukture sadržavale i rastrkane ulomke keramike, ponekad i kamena?) i peći, kao i jama s gorevinama i otpadnim materijalom od stijenki peći u njihovoj neposrednoj blizini. Uz nekoliko vatrišta/ognjišta pronađene su dvije peći među kojima se ističe peć SJ 350 kao poseban nalaz, odnosno posebna cjelina na kojoj se mogu dobro razlikovati faze njezine gradnje odnosno popravaka. Kružnog je tlocrta promjera 1,70 cm. Zapuna joj se sastojala od deset slojeva nanosa zapečene gline, gorevine i svojevrsnog »taraca« od ulomaka keramičkih lonaca koji su služili kao dodatni termičko-akumulacijski medij (označavani kao SJ 350/1 – SJ 350/10). U pravilu se izmjenjuju slojevi šamota i slojevi taraca od keramike, a sve završava crveno zapečenim dnom koje se uzdiže i u bočne stijenke. Očito je riječ o dnu peći kojoj kupolasti gornji dio nije očuvan. Iz peći potječe velika količina nalaza keramike iz koje je bilo moguće i restaurirati čitave posude, zatim mnoštvo lijepa, a nalaza kugli ili ikakvih drugih nalaza nije bilo (sl. 8 – 10).

Tik istočno od ovog kompleksa s dvije peći i vatrištima nalazio se izrazito izduženi objekt SJ 370, ukopan u dubinu od 60-ak cm, pravilnih okomitih stijenki, objekt vrlo sličan kući u južnom dijelu lokaliteta, no uži. Objekt u gornjem dijelu doseže širinu i od 1,85 m, dok širina okomito ukopanih stijenki objekta iznosi 1,15 m. Dužina objekta nije u potpunosti poznata. On se proteže u pravcu sjever – jug pri čemu mu sjeverna strana odlazi ispod profila na 5+100,00, odnosno na površinu za koju nam nije izdana dozvola za istraživanje jer se mislilo da se lokalitet ne pruža na tom području. Istražena dužina objekta iznosi 13,30 m. Objekt SJ 370 se na sjeveru plitko širi pod pravim kutom prema istoku, što bi vjerojatno činilo prostoriju vezanu na kuću »u ključ«, odnosno tlocrtno u obliku slova »L«. Ispod toga istočnog dijela nema ukopanog prostora kao što je to duž čitavog SJ 370. Objekt SJ 370 sa svojom zapunom SJ 369 sadržavao je mnoštvo ulomaka keramičkih posuda, keramičkih kugli te lijepa, a ističu se komadi lijepa fino zaglađenih površina. Osim toga, tu je očuvano i nekoliko komada drveta zbog za to povoljne okoline – gline i vode. I za vrijeme iskopavanja ukop SJ 370 se konstantno punio podzemnom vodom. Zbog

Sl. 8 Čišćenje peći SJ 350 – izmjenjuju se slojevi »taraca« od keramičkih ulomaka i čvrsto zapečene zemlje (snimila: T. Tkalčec).

Fig. 8 Clearing of kiln SU 350 – alternating layers of »potsberd floors« and solid-burnt earth (photo: T. Tkalčec).

Sl. 9 Peć SJ 350/4, faza istraživanja (snimila: A. Kudelić).

Fig. 9 Kiln SU 350/4, a phase of the investigation (photo: A. Kudelić).

Sl. 10 Peć SJ 350/10, zadnja faza istraživanja – otkriven najdonji sloj »taraca« od keramičkih ulomaka (snimila: K. Turkalj).

Fig. 10 Kiln SU 350/10, the last phase of the investigation – the discovery of the lowermost »potsherd floor» layer (photo: K. Turkalj).

takve se situacije opet otvara pitanje je li SJ 370 bio u funkciji kuće, bilo stambene, bilo gospodarske namjene uz kompleks s pećima i vatrištima ili je naprosto riječ o mjestu gdje se ili vadila glina ili možda skupljala voda zbog potreba radionice. Kao i kod troprostorne kuće u južnom dijelu lokaliteta, ni ovdje nemamo ukope stupova raspoređene na način koji bi nam omogućavao rekonstrukciju njihova rasporeda. Prisutna je nakupina stupova i to pravilno raspoređenih na jugozapadnom području tik do objekta SJ 370, međutim njihov je raspored i opet nelogičan, nalaze se isključivo na tom mjestu i vrlo su blizu jedan drugome. Funkcija sjevernog dijela lokaliteta tek se treba razlučiti znanstvenom obradom nalaza i nalazišta jer, moramo napomenuti, postoji i mogućnost da su pronađena ognjišta i peći bile u funkciji grijaćih uređaja, odnosno peći za pripremu hrane (ili izvan) kućama nekoliko domaćinstava.

6. Zaključna razmatranja

Arheološkim istraživanjima lokaliteta AN 3 Buzadovec–Vojvodice i obavljenim postterenskim poslovima preliminarne obrade arheološke dokumentacije i konzervatorsko-restauratorskih radova, lokalitet Buzadovec–Vojvodice nam se ukazuje kao jedno od važnih srednjovjekovnih arheoloških nalazišta koje daje vrijedne podatke o materijalnoj kulturi i načinu života ruralnih zajednica u razdoblju od 13. do 15. stoljeća, a koje u znanstvenom smislu predstavlja izvanredan potencijal za razradu lokalne tipologije keramičkog materijala (dosad su objave takve vrste u Hrvatskoj izostale) kao i nove spoznaje o infrastrukturi jednoga kasnosrednjovjekovnog naselja na prostoru sjeverne Hrvatske, što će dakako biti detaljno obrađeno u budućim znanstvenim tekstovima.

Preliminarnom stručnom obradom otkrivenih nalaza, jama i raznih objekata, rupa od stupova, kanala, obrisa kuća, ukopanih podrumskih i drugih objekata te vatrišta i peći, a posebno s obzirom na raspored tih arheoloških tvorevina te na njihov sadržaj, možemo zaključiti kako je ovo naselje funkcioniralo negdje u drugoj polovini 13. stoljeća, što bi se možda moglo povezati s aktivnostima bana Buzada odnosno njegovih nasljednika na ovom dijelu srednjovjekovne Slavonije. Tipologija nalaza ukazuje na razdoblje kraja 13. stoljeća, međutim pojedini nalazi lonaca razvijenijih profilacija bi ukazivali i na kasnije razdoblje. Kako je tipologija kasnosrednjovjekovnoga keramičkog materijala vrlo osjetljiv posao, jer se pojedini oblici počinju u nekom trenutku pojavljivati, a potom traju kroz duže vremensko razdoblje, odnosno zadržavaju se stoljećima, prije sveobuhvatne znanstvene analize nije moguće točno determinirati precizniju dataciju, stoga bismo za sada ostavili mogućnost datacije i do u 15. stoljeće. Naime, isprva se činilo da se lokalitet širi na osnovi horizontalne stratigrafije, no obrada nalaza iz objekata s juga lokaliteta ukazala je na slične ili identične tipološke oblike rubova lonaca i načine njihova ukrašavanja, kao i popratne nalaze poput keramičkih kugli, kao što je to na srednjem ili osobito sjevernom dijelu lokaliteta. Tu se mora ipak primijetiti određena veća zastupljenost složenijih, tj. raščlanjenijih profilacija rubova lonaca u objektima srednjeg dijela lokaliteta, te će tek trebati ustanoviti je li riječ i o razlici u vremenskom razdoblju u kojem je funkcionirao sjeverni i južni dio lokaliteta, odnosno srednji dio lokaliteta.

U južnom dijelu lokaliteta, na području nekad podvodnog terena na zapadnom dijelu trase pronađeno je tek nekoliko objekata – otpadnih jama i vatrišta, kao i ograda (za stoku?), a koncentracija nalaza se povećava prema povišenom terenu na istoku. Pronađeni ostaci objekta (podruma) bi se mogli pripisati stambenoj kući, troprostorno podijeljenoj i s ulazom na jugoistočnoj strani. Okružena je brojnim jamama koje bi ukazivale na intenzivne aktivnosti u »dvorištu« toga domaćinstva. Pojedini tragovi ukazuju na postojanje nekad vjerojatno drvenih gospodarskih objekata od kojih su sada ostali tek tragovi ili rupe od stupova ili pak izduženih kanalića – tragovi vodoravno polo-

ženih temeljnih greda i dasaka. Također, postojali su zasigurno i radni prostori za kojekakve radinosti, koji se iščitavaju na područjima koncentracije dubljih jama, uokolo kojih se zamjećuju i nadstrešne konstrukcije od stupova.

Južni dio lokaliteta bismo mogli opredijeliti kao domaćinstvo bogatijega seoskog starješine ili plemića koji je ovdje, vjerojatno podno sela, imao svoje izdvojeno bogatije gospodarstvo. Je li s njim u vezi i (eventualno) radionički dio na sjeveru lokaliteta, nije za sada u potpunosti sigurno, međutim možemo reći da se nalazi na sjeveru lokaliteta mogu jednako datirati u vrijeme od 13. do 15. stoljeća, s naglaskom na starijem razdoblju, kao i na južnom dijelu.

Srednji dio lokaliteta zastupljen je tek s jednom, vjerojatno dvoprostornom stambenom kućom, koja je bila prepuna arheoloških nalaza (SJ 275, SJ 343), a kraj koje se nalazila jedna otpadna jama. Podalje na sjeverozapadu pronađeni su ostaci možda još jedne stambene kuće također s jednom otpadnom jamom. Nalazi iz prvospomenutog objekta sugerirali bi trajanje objekta i u 14., možda čak početkom 15. stoljeća, a zastupljeni su i svi oblici koje imamo i na ostalim dijelovima lokaliteta, a koji bi sugerirali dataciju već od druge polovine 13. stoljeća.

Naime, pojava relativno neraščlanjenih rubova, zatim ukras valovnicom i horizontalnim linijama nešto je što svoje podrijetlo iz razdoblja razvijenoga srednjeg vijeka, odnosno iz 12. i prve polovine 13. stoljeća. Buzadovački materijal ima veliku zastupljenost upravo takvih oblika lonaca i takvih načina ukrašavanja. Međutim, kako ne postoje istražena okolna naselja na tom području, odnosno objavljena i analizirana, ne postoji adekvatni oslonac za primjenu komparativne datacijske metode. Takav način ukrašavanja može biti i isključiva moda ili ukus lončara koji je izrađivao posude za ovo naselje.

Na sjevernom dijelu lokaliteta niz jama, peći, vatrišta i čitava pronađena situacija ukazivali bi na radioničku djelatnost. Veći objekti poput SJ 324 bi možda predstavljali ne stambene kuće nego objekte povezane sa samom radionicom. Pa je tako i za objekt SJ 370 s podrumskim dijelom upitno je li riječ o stambenom objektu majstora radionice ili pak o gospodarskoj zgradi. Također, prije provedenih svih znanstvenih analiza nismo u mogućnosti odgovoriti na pitanje kojom bi se djelatnošću bavio zanatlija ili više njih u ovom dijelu lokaliteta. Naime, postojanje nekoliko vatrišta i peći, te sustav jama povezanih s peći ukazuje na radionicu, međutim ne postoje nalazi koji bi upućivali o kakvoj je radionici riječ. Isprva smo pomislili da je u slučaju SJ 350 riječ naprosto o krušnoj peći, međutim daljnja su istraživanja pokazala kako su uz tu peć vezane jame koje ne bi trebale u tolikom broju biti prisutne kod krušne peći. Sama je peć očito duže trajala i popravljana je pa je, istina, možda dio njezine stare konstrukcije odbačen u te jame; međutim, svejedno cijeli sustav radnih jama te vatrišta na toj površini govori u prilog da nije riječ o krušnim pećima. Je li to bio prostor gdje se obrađivala koža? Tomu u prilog išao bi podvodni teren, iskop neobičnoga dugačkog objekta, sličnog troprostornoj kući na jugu itd. Međutim, nedostaju klasične duboke okrugle jame kakve se obično pronalaze na mjestima gdje se obrađivala koža. Svakako ostaje otvorenom i mogućnost da je i na sjevernom dijelu lokaliteta riječ o stambenim objektima s njihovim popratnim gospodarskim i ostalim prostorima. Možda su peći služile za grijanje i pripremanje hrane? Neobična je u tom slučaju njihova koncentracija na vrlo maloj površini (dvije peći i ognjište nalaze se u neposrednoj blizini, dok su još dva ognjišta na udaljenijim mjestima) zaista bi mogla predstavljati i sastavne dijelove zasebnih stambenih objekata. Sva tri spomenuta ognjišta također su imala u sastavu brojne ulomke keramike, u pojedinim slučajevima i zapečene ulomke kamena krečnjaka, no izostala je crveno zapečena zemlja koja sugerira glinenu kupolu, a i »tarac« od keramike nije bio onako kompaktan i pomno izrađen kao kod peći SJ 350. Pitanje funkcije ovog dijela naselja ostaje otvoreno do znanstvene valorizacije kao i do istraživanja daljnjeg dijela naselja sjeverno od stacionaže 5+100,00 koje, nadamo se, neće ostati zatrpano

izgradnjom autoceste. Iako se na ovom dijelu nalazi na dubini od 1,30 m na istoku, na zapadu trase lokalitet se nalazi pliće ispod humusa, te bi ga izgradnja ceste zasigurno potpuno uništila.

Objave srednjovjekovnih naselja iz 13. do 16. stoljeća na prostoru Hrvatske za sada gotovo i ne postoje. Tek se posljednjih godina provode velika istraživanja na trasama autocesta koja će nakon obrade i objave upotpuniti naša, dosad gotovo potpuna nepoznavanja ove vrste arheoloških lokaliteta na tlu Hrvatske. Zanimljivo je napomenuti da s arheološkog gledišta možemo reći kako puno više znamo o načinu života čovjeka i društva u starijim prapovijesnim i antičkim razdobljima nego u mlađim, srednjovjekovnim stoljećima, a osobito se to tiče i razdoblja razvijenog i kasnoga srednjeg vijeka.

Izvan granica Hrvatske arheolozi se već dugi niz godina sustavno bave istraživanjima ove vrste lokaliteta, te postoje i adekvatne objave, iako je tu mahom riječ o objektima u temeljima građenima od kamene konstrukcije. Između ostalog, pri komparaciji naših naseobinskih nalaza sa srednjoeuropskima treba imati u vidu kakva je bila struktura društva i povijesno-politička te gospodarska situacija srednjovjekovnih naselja na području koje su ti autori obrađivali te stoga ne možemo u potpunosti preslikati njihove spoznaje na naše područje.

U 13. stoljeću općenito u svim zemljama dolazi do dubokih gospodarskih i društvenih promjena. Uzroci tomu brojni su i različiti. Transformacija srednjovjekovnih sela između ostalog događa se i zbog »invazije« plemića na selo i organizacije jedne nove strukture sjedišta na zemlji/selu, zatim je uzrok i rast populacije, rast kulturnog tla/ozemlja, promjene u poljoprivredi – uvođenje cjelovitog pluga koji je vukla konjska snaga, promjene u zemljišnim posjedima – seljaci dobivaju veća prava pa tako i gospodarski i društveni položaj seljaka jača.

Od 14. stoljeća sela imaju potpuno stabilizirane naseobine, kako u unutrašnjoj strukturi, tako i u organizaciji polja. Arheološki istražena cjelovita sela ukazuju na to da su ta sela imala propisane tlocrte, bila su planska izrađena prema određenim normativima. Najvažniji tipovi su bili sela-trgovi i sela na redove. Osnovna jedinica u unutarnjoj strukturi sela čini domaćinstvo = seosko dobro/imanje, a glavno zdanje na imanju jest kuća. Na području istočnog dijela Srednje Europe najčešće imamo: 1) jednodijelne kuće (ukopane i nadzemne); 2) dvodijelne (soba + predvorje); 3) trodijelne (soba + predvorje + komora). Pri tome prostorije mogu biti organizirane u nizu ili u ključ, tj. slovo »L«. Pojedinih kućama u Moravskoj i u Svidni u Češkoj pripadaju podrumi koji su ukopani izvan tlocrta kuće, ali pristupačni su direktno iz dvorišta (često iz predvorja). To važi i za dva neobična hodnika u Pfaffenschlagu. U domaćinstvu XII u Mstěnicama podrum je pak bio cijelom površinom ispod sobe. Međutim, nijedan od tih navedenih objekata nije direktna analogija buzadovačkoj pravilnoj troprostornoj kući s ukopanim podrumom.

Arheološka istraživanja su pokazala da od 13. stoljeća postoji čvrsta organizacija seoskih dobara. Raspored kuće i ostalih

gospodarskih objekata, kao npr. staja, žitnica, štagalj i šupa, u okvirima gospodarstva odgovara obliku »Haufenhofa« – dakle, dvorišta s grupiranim objektima. S takvim tipom se susrećemo u Sarvalyju, Bystrecu i u Hohenrodeu. Dokaz pravilnom uređenju gospodarstava nalazimo osobito u češkim zemljama i dijelom u Mađarskoj. U Mstěnici, Pfaffenschlagu, Bystrecu, Svidni i Sarvalyju bili su normativni tipovi gospodarstva (Nekuda 2005: 302–303).

Na prostoru istočne Srednje Europe srednjovjekovna sela u svim zemljama proživljavaju temeljne promjene kako u obliku tlocrta tako i u unutrašnjoj strukturi. Organizacijska struktura srednjovjekovnih sela kao i dostignuća poljoprivrednog gospodarstva na kraju srednjeg vijeka već su dosegla onaj nivo koji etnografija bilježi u posljednja dva stoljeća (Nekuda 2005: 305); međutim, kako kod nas još nema dovoljno objava istraženih lokaliteta, zasad ne možemo govoriti imamo li i mi pravilna sela (kolonizacijska), koja se razvijaju kao krčevine, ili pak uz cestu, potok ili oko trga s crkvom.

Buzadovački nalazi se nikako ne bi uklopili u takvu sliku naselja. Ovdje je zasigurno riječ o izdvojenim domaćinstvima (i radionicom?) i to s velikim koncentracijama nalaza u južnom i sjevernom dijelu istražene trase ceste, dok centar sela valja očekivati na povišenom mjestu, gredi istočno od trase ceste, gdje se i danas smjestilo naselje.

S obzirom na sve rečeno, možemo zaključiti kako nam je arheološko nalazište AN 3 Buzadovec–Vojvodice pružilo neiscrpan i vrijedan materijal na osnovi kojeg stvaramo pouzdaniju sliku o materijalnoj kulturi i načinu života ruralnih zajednica u razdoblju od 13. do 15. stoljeća na području sjeverne Hrvatske, a cjeloviti rezultati i interpretacija nalazišta će biti predstavljeni u zasebnom monografskom izdanju nakon znanstvene obrade koja je u tijeku.

Valja na kraju ovog teksta još jednom istaknuti da ono što su ova arheološka istraživanja nepobitno pokazala jest činjenica da se lokalitet širi i dalje prema sjeveru, odnosno sjevernije od stacionaže 5+100, te da se kulturni sloj s arheološkim objektima na zapadnom dijelu oko stacionaže 5+100 nalazi na 50 m relativne dubine, na srednjem dijelu oko 80 cm, a od sredine i prema istoku na 1 do 1,30 m relativne dubine. U kojoj se dužini sjevernije od stacionaže 5+100 lokalitet rasprostire, nije moguće procijeniti bez probnih istraživanja na tom području. Za očekivati je svakako da se debeli nanosi sterilne žute zemlje koji preslojavaju kulturni srednjovjekovni sloj (srednjovjekovnu hodnu površinu) nalaze u čitavoj dužini trase na dijelu gdje se istočno od trase zamjećuje uleknuće, tj. svojevrsna kotlina u zapadnoj padini brda na kojoj je smješteno današnje selo Buzadovec. U kojoj se dužini rasprostiru i sami arheološki objekti, ne možemo procijeniti odokativnim metodama, nego je potrebno primijeniti drugačije adekvatne metode procjene rasprostiranja arheološkog lokaliteta. Istaknut ćemo na kraju da se duboko nadamo da će struka spriječiti da trasa autoceste prijeđe preko sjevernoga neistraženog dijela naselja prije nego što se i ono istraži.

Literatura

- Bunčić, M. 2012, O upotrebi pračke u srednjovjekovnoj Slavoniji u povodu brojnih nalaza keramičkih projektila na položaju Stara Vodenica kod Jurjevca Punitovačkog, *Starohrvatska prosvjeta*, III. s. 39, 193–220.
- Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), Smičiklas, T. (ed.), Zagreb, 1904–1934.
- Heller, G. 1978, *Comitatus Crisiensis*, München.
- Holl, I. 1987, A középkori Szentmihály falu ásátása I. Az 1. ház és kályhája (Ausgrabung des mittelalterlichen Dorfes Szentmihály. I. Das Haus 1 und sein Ofen), *Zalai múzeum*, 1, 161–177.
- Holl, I. 1990, A középkori Szentmihály falu ásátása II. Az házak, falukép, az írásos adatok tanúsága, *Zalai múzeum*, 2, 189–207.
- Kézai, S. 1999, *Gesta Hungarorum: The Deeds of the Hungarians*, Veszprémy, L., Schaer, F. (eds.), with a study by Jenő Szűcs (Central European Medieval Texts), Central European University Press, Budapest – New York.
- Nekuda, R., Nekuda, V. 1997, *Mstěnice, Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Dům a dvůr ve středověké vesnici*, 2, Brno.
- Nekuda, V. 1975, *Pfaffenschlag, Zaniklá středověká ves u Slavonic*, Brno.
- Nekuda, V. 1985, *Mstěnice, Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek – tvrz – dvůr – předsunutá opevnění*, 1, Brno.
- Nekuda, V. 2005, Das hoch- und spätmittelalterliche Dorf im Ostmitteleuropa im Licht der archäologischen Forschung, *Archaeologia historica*, 30 [Sborník příspěvků přednesených na XXXVI. konferenci archeologů středověku České Republiky a Slovenské Republiky s hlavním zaměřením na architekturu a archeologické památky (movité i nemovité) a ochranu kulturního dědictví, Telč 20.–24. září 2004, Nekuda, V., Měřínský, Z., Kouřil, P., Brno 2005.], 263–328.
- Pálóczi-Horváth, A. 2001, A késő középkori népi építészet régészeti kutatásának újabb eredményei (New results of the archaeological researches on the late-mediaeval rural architecture, Summary), *Népi építészet a kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*, Szentendre, 221–260.
- Peklić, I. 2002, Poljana Križevačka, *Cris, časopis Povijesnog društva Križevci*, IV/1, 33–43.
- Tinodi, I. 2006, Križevačke ciglane, *Cris, časopis Povijesnog društva Križevci*, VIII/1, 108–139.
- Tkalčec, T. 2012, *Izješće o arheološkim istraživanjima lokaliteta AN 3 Buzadovec – Vojvodice (21. rujna do 31. listopada 2011. g. i 30. srpnja do 10. kolovoza 2012. g.) – Okončana situacija*, Institut za arheologiju, Zagreb, 2012.
- Vujnović, N., Burmaz, J. 2009, *Izveštaj sa terenskog pregleda na trasi autoceste A12, dionica: Gradec-Kloštar Vojakovački, stacionaža od 0+000,00 do 20+000,00*, Kaducej d.o.o., Zagreb, kolovoz 2009.
- Vujnović, N., Burmaz, J. 2010, Autocesta A12, dionica Gradec – Kloštar Vojakovački (naselja Cugovec, Lubena, Salajci, Buzadovec), *Hrvatski arheološki godišnjak*, 6 (2009), 231.

Summary

In 2011 and 2012 the Institute of Archaeology carried out the archaeological investigation of the remains of a late mediaeval settlement (13th–15th centuries) at the site of Buzadovec-Vojvodice, on the route of the A12 motorway Sveta Helena – GP Gola.

The southern part of the site, in the western part of the route, yielded only a few features – refuse pits and fireplaces, as well as fences (for cattle?), while the concentration of finds increases towards the elevated ground in the east. The discovered remains of a large building with a cellar running underneath the length of the structure belong to a three-room residential house with the entrance in the south-east. It was surrounded by a number of pits, pointing to intensive activity in the “courtyard” of that household, which may have belonged to a village chief or, more likely, a nobleman. The central part of the site yielded only a single—most likely a two-room—residential house, and several pits and fireplaces. A number of pits, kilns and fireplaces or hearths in the northern part of the site point to a workshop activity.